

Beter met kunst?

A.Y.R. (Rosalie) Kühlmann, J. (Hans) Jeekel en E.G.J.M. (Robert) Pierik

Recent verscheen in *TheLancet* een systematische review en meta-analyse van 72 studies over de inzet van muziek om het herstel van volwassen patiënten te bevorderen.¹ Uit dit onderzoek blijkt dat het gebruik van muziek effectief is in het verminderen van postprocedurele pijn, angst en pijnstilling en leidt tot een toename van de patiënttevredenheid. Steeds vaker is sprake van de integratie van muziek of andere kunstvormen in het ziekenhuis. Naast de esthetische rol die kunst vervult is in toenemende mate aandacht voor de mogelijke toepassingen hiervan bij de genezing van de patiënt. Kan kunst leiden tot een beter herstel?

De toepassing van kunst bij het herstel van de patiënt heeft een eeuwenoude oorsprong. In de Griekse oudheid werden patiënten in de tempels van Asklepios al omringd met natuur, muziek en andere kunst om de genezing te bevorderen.² De laatste decennia komt hier weer meer aandacht voor. In de integratieve geneeskunde wordt bijvoorbeeld bij een behandeling aandacht besteed aan alle aspecten die voor de genezing van belang kunnen zijn.³ Naast het aanbieden van de beste evidencebased medische behandeling is hierbij ook aandacht voor de omgeving waarin iemand zich bevindt en het effect daarvan op zijn of haar gezondheid. Dit wordt ook wel de genezende omgeving ('healing environment') genoemd. Zo kan het gebruik van een bepaalde bouwstijl of een directe toegang tot daglicht leiden tot een voorspoediger herstel. Ook meer toegang tot natuur, bijvoorbeeld door binnentuinen, maakt deel uit van een genezende omgeving.⁴ Een ander belangrijk aspect is het creëren van een zekere afleiding in de zorgomgeving. Dit kan bij uitstek worden gedaan met kunstvormen, zoals beeldende kunst of muziek.

MUZIEK

Er is steeds meer kennis over de toepassing van muziek in de gezondheidszorg. Hierbij dient onderscheid te worden gemaakt tussen enerzijds muziektherapie en anderzijds het luisteren naar muziek, ook wel muziekinterventies. Muziektherapie wordt gegeven door een gekwalificeerde muziektherapeut en is een methodische vorm van hulpverlening. Hierbij worden muzikale middelen gehanteerd binnen een therapeutische relatie om verandering, ontwikkeling, stabilisatie of acceptatie te bewerkstelligen op emotioneel, gedragsmatig, cognitief, sociaal of lichamelijk gebied (bron: Nederlandse Vereniging voor Muziektherapie, www.nvvt.nl). Het gebruik van muziektherapie wordt in verschillende richtlijnen beschreven, zoals over de palliatieve zorg (zie www.pallialine.nl) of persoonlijkheidsstoornissen (zie www.ggzrichtlijnen.nl).

Bij muziekinterventies kan via bijvoorbeeld een hoofdtelefoon of speaker geluisterd worden naar zelfgekozen of anderszins geselecteerde muziek. Voor deze kunstvorm is de laatste jaren meer aandacht gekomen. Muziek heeft een gunstig effect op angst, pijn, stemming en kwaliteit van leven bij patiënten met kanker.⁵ In Nederland is bij de palliatieve zorg naast de richtlijn voor toepassing van muziektherapie ook een richtlijn ontwikkeld voor het luisteren naar muziek (zie www.pallialine.nl).

Muziekinterventies vóór een operatie geven een vermindering van preoperatieve angst bij volwassen patiënten.⁶ Met het verschijnen van de review in *TheLancet* blijkt het gebruik van muziek niet alleen vóór, maar ook tijdens en na een operatie of procedure effectief te zijn in de vermindering van pijn en angst.¹ Deze effecten worden tevens gezien bij kinderen die een chirurgische procedure ondergaan.⁷

GRAFISCHE KUNST

Ook andere vormen van kunst kunnen positief bijdragen aan het herstel van patiënten.^{8,9} De best vertegenwoordigde kunstvorm in de Nederlandse gezondheidszorg is de grafische kunst, in de vorm van schilderijen of foto's. In de jaren 60 van de vorige eeuw werd met de komst van de zogenoemde percentageregeling de introductie van kunst in de Nederlandse ziekenhuizen actief gestimuleerd door de overheid.¹⁰ Volgens deze regeling moet een vastgesteld percentage van de nieuwbouw-, verbouw- of koopsom van een rijksgebouw worden besteed aan kunst. De regeling maakte het voor Nederlandse ziekenhuizen

Erasmus MC, Rotterdam.

Sophia Kinderziekenhuis, afd. Kinderchirurgie;

drs. A.Y.R. Kühlmann, arts-onderzoeker.

Afd. Neurowetenschappen: prof.dr. J. Jeekel, chirurg.

Isala, afd. Chirurgie, Zwolle.

Dr. E.G.J.M. Pierik, chirurg.

Contactpersoon: drs. A.Y.R. Kühlmann

(a.kuhlmann@erasmusmc.nl).

mogelijk om een gevarieerde kunstcollectie op te bouwen en te presenteren in het ziekenhuis.¹¹ In veel rijksgebouwen, waaronder ziekenhuizen, zijn vervolgens kunstcommissies aangesteld om dit te bewerkstelligen.

Wetenschappelijk onderzoek laat zien dat het ter zake doet welke soort grafische kunst men kiest in zorginstellingen.³ Met de juiste kunst kan effectief tegemoet worden gekomen aan onrust, stress en pijn bij patiënten. Kunst die een duidelijke, positieve inhoud heeft en een gevoel van veiligheid oproept wordt genezende kunst ('healing art') genoemd.⁹ Deze kunstvorm lijkt geschikt om in ziekenhuizen te tonen. Vaak zijn dit schilderijen of foto's van natuur, water of bloemen. Ook schilderijen van vrolijke en bekende tafereel hebben een goed effect. Daarentegen lijkt moeilijker te interpreteren kunst, zoals abstracte of provocerende kunst, minder geschikt. Hoewel dit soort kunst juist vaak wordt gewaardeerd door 'ervaren' toeschouwers, kan deze lastiger te begrijpen kunst stressverhogend werken wanneer iemand hier niet mee bekend is.

In 2013 werd in de Isala Klinieken in Zwolle een oriënterend onderzoek uitgevoerd, waarin 76 patiënten naar hun mening werd gevraagd over kunst in Nederlandse ziekenhuizen en over genezende kunst. De resultaten waren opmerkelijk: de deelnemers beoordeelden genezende kunst statistisch significant hoger, met een gemiddelde waardering van 7,3 (SD: 1,9) op een schaal van 1-10, dan de huidige kunst in die ziekenhuizen, die gemiddeld met een 5,2 (SD: 2,2) werd beoordeeld. De meerderheid van de patiënten gaf een duidelijke voorkeur aan voor genezende kunst in de vorm van natuurlijke, realistische schilderijen en foto's. Maar zoals verwacht kan worden bij zoiets persoonlijks als de waardering van kunst, was er ook sprake van een grote individuele variatie tussen patiënten.

Hoewel het onderzoek in Zwolle een kleine, oriënterende studie betreft, laat het zien dat de huidige grafische kunst in ziekenhuizen mogelijk niet goed aansluit bij de beleving en wensen van de individuele patiënt. Gezien het potentiële grote belang van kunstuitingen in het ziekenhuis op het welbevinden van de patiënt, is het geoorloofd hier meer onderzoek naar te verrichten in een grotere en gevarieerdere ziekenhuispopulatie. In dit onderzoek kunnen methoden worden onderzocht om persoonlijke

afleidingen te creëren voor de individuele patiënt, zoals de mogelijkheid om zelf te kiezen welk schilderij in de ziekenhuiskamer hangt of de plaatsing van digitale schermen waarop een verscheidenheid aan kunst kan worden getoond.

EVIDENCEBASED COMPLEMENTAIRE ZORG

Er is steeds meer kennis over de rol en inzetbaarheid van omgeving en kunst bij het herstel van patiënten. Het benutten van deze kennis kan complementair zijn aan de hoge kwaliteit van zorg die in Nederland wordt geleverd. De stuurgroep Zorgonderzoek Nederland Medische Wetenschappen (ZonMw) beveelt in haar rapport 'Signalement Ontwikkeling en implementatie van evidence-based complementaire zorg' aan te investeren in goed onderzoek voor een breder inzicht in het wetenschappelijk bewijs voor complementaire zorg; op deze manier kan de waarde van complementaire zorginterventies worden bepaald bij het verbeteren van de gezondheid en zorg.¹²

De inzet van muziekinterventies is hier een voorbeeld van. In Rotterdam is recent een gerandomiseerde gecontroleerde trial begonnen naar het gebruik van muziek vóór en tijdens een operatie bij kinderen. In Kaapstad wordt een RCT uitgevoerd naar het gebruik van muziektherapie na verbandwisselingen bij kinderen met brandwonden.

Door gedegen, methodologisch juist uitgevoerd onderzoek kan worden gekeken of de inzet van verschillende aspecten van de omgeving inderdaad op een eenvoudige, veilige en goedkope manier kunnen bijdragen aan de gezondheid en het welbevinden van patiënten. Tot nu toe zijn de resultaten veelbelovend: beter met kunst!

Prof.dr. Erik Heineman leverde een waardevolle bijdrage aan het uitvoeren van het onderzoek in Zwolle en aan het schrijven van dit manuscript.

Belangenconflict en financiële ondersteuning: geen gemeld.

Aanvaard op 9 oktober 2015

Citeer als: Ned Tijdschr Geneeskd. 2015;159:A9606

 KIJK OOK OP WWW.NTVG.NL/A9606

LITERATUUR

- Hole J, Hirsch M, Ball E, Meads C. Music as an aid for postoperative recovery in adults: a systematic review and meta-analysis. *Lancet*. 12 augustus 2015 (epub).
- Lyons AS, Petrucelli RJ. *Medicine: an illustrated history*. New York: H.N. Abrams; 1978.
- Bongers K, van Koppen A. *Integrative medicine: zorg voor gezondheid en geluk*. Amsterdam: De Arbeiderspers; 2011.
- Mens N. *Healing environment. Anders bouwen voor betere zorg*. Bussum: Uitgeverij Thoth; 2009.

- 5 Bradt J, Dileo C, Grocke D, Magill L. Music interventions for improving psychological and physical outcomes in cancer patients. *Cochrane Database Syst Rev.* 2011;(8):CD006911.
- 6 Bradt J, Dileo C, Shim M. Music interventions for preoperative anxiety. *Cochrane Database Syst Rev.* 2013;6:CD006908.
- 7 Van der Heijden MJ, Oliai Araghi S, van Dijk M, Jeekel J, Hunink MG. The Effects of Perioperative Music Interventions in Pediatric Surgery: A Systematic Review and Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. *PLoS ONE.* 2015;10:e0133608.
- 8 Keogh JW, Kilding A, Pidgeon P, Ashley L, Gillis D. Physical benefits of dancing for healthy older adults: a review. *J Aging Phys Act.* 2009;17:479-500.
- 9 Ulrich RS. Healing arts: Nutrition for the soul. In: SB Frampton, L Giplin, PA Chamber, editor. *Putting Patients First: Designing and Practicing Patient-Centered Care.* San Francisco: Jossey-Bass; 2003.
- 10 Brands FE, Witte AA. 'Healing environment' en het lot van autonome kunst in ziekenhuizen. *Ned Tijdschr Geneeskd.* 2013;157:A6109.
- 11 Rijksgebouwendienst. Percentageregeling beeldende kunst. Beschrijving van de regeling en de procedure voor de realisatie van beeldende kunst in opdracht van de Rijksgebouwendienst (versie 1.1). Den Haag: Ministerie van VROM; 2009.
- 12 Reijmerink W. Signalement Ontwikkeling en implementatie van evidence-based complementaire zorg. Den Haag: ZonMw; 2014.